

چکیده مقالات چهارمین همایش سالانه انجمن علوم سیاسی ایران

ایران، سیاست، آینده شناسی

۱۳۹۱ خرداد ۱۳۸۹
دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران
نادر شیخ مرتضی انصاری

چکیده مقالات
چهارمین همایش سالانه انجمن علوم سیاسی
ایران، سیاست، آینده‌شناسی

برگزارکننده:

انجمن علوم سیاسی

دبیر علمی:

دکتر مجتبی مقصودی

کمیته علمی:

دکتر اصغر افتخاری، دکتر قاسم افتخاری، دکتر طاهره ابراهیمی‌فر، رضا اکبری‌نوری، دکتر محمدرضا تاجیک، دکتر امیرمحمد حاجی‌یوسفی، دکتر ابراهیم حاجیانی، دکتر دهقانی فیروزآبادی، دکتر مهدی ذاکریان، دکتر بهاره سازمند، دکتر سید محمدکاظم سجادیپور، دکتر حسین سلیمی، دکتر کاووس سیدامامی، دکتر سید حسین سیف‌زاده، دکتر محمد شیرخانی، دکتر علی‌اکبر علیخانی، دکتر محمدجواد غلامرضا کاشی، دکتر علی کریمی، دکتر محسن مدیرشانه‌چی، دکتر سید علی مرتضویان، دکتر علی مرشدی‌زاد، دکتر مجتبی مقصودی، دکتر علی‌اشرف نظری، دکتر بهرامی نوازی، دکتر حسینعلی نودری، محمود یزدان‌فام
مرکز تحقیقات استراتژیک، دانشگاه تهران، دانشگاه آزاد اسلامی (معاونت پژوهشی)، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، پژوهشکده مطالعات راهبردی، دانشگاه امام صادق (ع)

مشارکت‌کنندگان:

دبیر اجرایی:

غلامرضا حداد

ویراستار:

معصومه خواجه‌ای

همکاری اجرایی:

فرزانه مقدس

حروف‌نگار:

محمود قره‌داغلی

طراح جلد:

مصطفی حیدری

ناظر چاپ:

سعید احمدی

چاپ، لیتوگرافی و صحافی: ساغر مهر (saqaremeh@yahoo.com)

زمان نشر:

بهار ۱۳۸۹

شمارگان:

۱۰۰۰ نسخه

نشانی: تهران، خیابان انقلاب اسلامی، دانشگاه تهران، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ساختمان جدید، اتاق ۲۵۴
صندوق پستی: ۱۳۱۴۵/۹۱۵، تلفن: ۶۶۹۷۴۱۴۰، نمابر: ۶۱۱۱۲۳۰۲، سایت انجمن: www.ipsa.ir

مطالب مندرج در این کتاب لزوماً بیانگر دیدگاه برگزارکنندگان همایش نیست

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

مقدمه ۱۱

نظریه‌ها و روش‌های آینده‌شناسی

تاریخچه و روش‌های آینده‌شناسی / قاسم افتخاری ۱۷

بررسی تطبیقی کارکرد الگوهای آینده‌اندیشی در مطالعات استراتژیک / ماندانا تیشه‌یار ۱۸

استلزامات روش‌شناختی در به‌کارگیری تکنیک‌های آینده‌نگری / ابراهیم حاجیانی ۲۰

آینده‌شناسی و ضرورت آن در مطالعات دانش سیاسی معاصر / روزان حسام قاضی ۲۳

همسانی / ناهمسانی «فرضیه و سناریو» در پژوهش‌های علوم سیاسی / محسن خلیلی ۲۴

نادرستی روش‌شناختی نظریه‌های آینده‌پژوهانه روابط بین‌الملل: هانتینگتون، مک لوهان، فوکویاما / محمدجواد رنجکش ۲۶

کاربرد سامانه‌های اطلاعات مکانی به‌عنوان سیستم‌های پشتیبان تصمیم‌گیری در آینده‌پژوهی / احمد سلطانی‌نژاد ۲۷

ایده‌سازی، سناریونویسی و مطالعات آینده / حسین سلیمی ۲۸

روش‌ها در آینده‌پژوهی نوین به‌عنوان علم ساختن آینده / ابومحمد عسگرخانی / اسماعیل رحیمی ۳۰

سیاست: گذشته، حال، آینده؛ رویکردی پدیدارشناسانه / حمید عضدانلو ۳۱

روش‌شناسی آینده‌پژوهی در مطالعات سیاسی / محمدرحیم عیوضی ۳۳

روش‌شناسی علوم سیاسی و علوم جدید - با تأکید بر مسأله هارمونی / یاشیل غفاری (نیلوفر غفارپور دامناپ) ۳۴

شبه‌سازی در مطالعات آینده‌شناسی / زاهد غفاری هنجین / عباس کشاورزشکری ۳۶

کارکرد علوم سیاسی در مطالعات آینده‌پژوهی / حاکم قاسمی ۳۷

آینده‌گرایی و بازسنجی نظریه‌های سیاسی هنجاری در عصر جهانی شدن‌ها / محمدتقی قزلسفلی ۳۹

کاربست روش دلفی در پژوهش‌های آینده‌شناسی / عباس کشاورزشکری / زاهد غفاری / خاطره بخشنده ۴۱

مفاهیم و روش‌ها در مطالعات آینده‌شناسی / عباس کشاورزشکری / علی مرشدی‌زاد / سمیه عظیمی ۴۲

ناهمانندی دانشمند و سیاستمدار: امکان / امتناع آینده‌شناسی در سیاست / مرتضی منشادی ۴۳

همسانی / ناهمسانی «فرضیه و سناریو» در پژوهش‌های علوم سیاسی

دکتر محسن خلیلی *

پژوهش علمی، چهار هدف کلی دارد: توصیف، تعیین علت، فهم / تبیین، و پیش‌بینی "رفتار". هنگامی که به طرزی نسبی و قاعده‌مند مشاهده می‌شود که دو یا چند رویداد به طور منظم با یکدیگر، هم پیوند هستند، از آن پس می‌توان پیش‌بینی نمود که چه رویدادی روی خواهد داد. اندیشیدن درباره آینده، برای کارها و اقدام‌های کنونی انسان، امری بایسته است. واکنش بدون اندیشه به آینده، امکان‌پذیر است، اما کنش، امکان‌پذیر نیست؛ زیرا، اقدام و کنش، نیاز به پیش‌بینی دارد. بنابراین، چهره‌های گوناگون آینده (آرمان‌ها، هدف‌ها، مقصدها، امیدها، نگرانی‌ها، و آرزوها) پیشران‌های کنش‌گری‌های کنونی ما هستند.

در پژوهش‌های گوناگون (کاربردی، بنیادی تجربی، بنیادی نظری، عملی و توسعه‌ای) پژوهشگر در پی پاسخ به پرسش‌هایی گوناگون (توصیفی، رابطه‌ای، تفاوتی، و علت / معلولی)، در آغاز به طرح فرضیه یا فرضیه‌هایی (تک / دو / چند متغیره، توصیفی، رابطه‌ای، تفاوتی، علت / معلولی، جهت‌دار، بدون جهت، فرض صفر، و فرض مقابل) می‌پردازد؛ در این معنا، فرضیه پاسخی بخردانه، احتمالی و موقت به پرسش پژوهش است، یا گمان عاقلانه‌ای در باب پیوند میان دو یا چند متغیر است که به صورت خبری بیان می‌شود و نشانگر نتایج مورد انتظار است. سناریوها، چهره‌هایی از آینده‌های محتمل هستند و هدف از به کارگیری‌شان، ایجاد فضایی از ممکنات است که در آن، کارآیی سیاست‌های موجود و تصمیم‌گیری شده در برابر چالش‌های موجود در آینده، در بوته آزمایش قرار گیرند. سناریوها همچنین کمک می‌کنند که چالش‌ها و فرصت‌های بالقوه‌ای که انتظار آنها نمی‌رود، شناسایی شوند. سناریوها، تنها عبارت از حدس‌ها و گمان‌ها در مورد آینده

نیستند، بلکه پردازش سناریوها کمک می‌کند تا بیندیشیم چگونه در شرایط محیطی متفاوت و نادانسته آینده، به هدایت بهینه امور پردازیم. حال، آیا فرضیه و سناریو را می‌توان یکسان تلقی نمود و همان نقشی را که فرضیه در پژوهش‌های معمول در علوم سیاسی ایفا می‌نماید، برای سناریو در پژوهش‌های آینده‌نگرانه متصور شد؟ آیا آینده را می‌توان مورد پژوهش قرارداد؟ کدام نوع از انواع پرسش‌های پژوهش می‌توانند مبنای آغاز یک فرآیند پژوهشی باشند؟ مفروضه‌های یک پژوهش آینده‌نگر کدام‌اند؟ چه متغیرهایی در آینده پژوهی قابلیت طرح شدن می‌یابند؟ آینده به‌عنوان یک وضع محتمل و نامکشوف، چگونه در پژوهشگر ایجاد مسأله می‌نماید؟ در آینده پژوهی، مشکل یا مسأله را چگونه تعیین و تعریف می‌نماییم؟ از کدام راه‌حل یا راه‌حل‌ها برای صورت‌بندی فرضیه بهره می‌بریم؟ شیوه آزمودن فرضیه‌ها در آینده پژوهی کدام‌اند؟ نگارنده در این مقاله، قصد دارد به همانندی / ناهمانندی "فرضیه / سناریو" در پژوهش‌های همپوند با دانش سیاسی پردازد.

کلیدواژه‌ها: فرضیه، سناریو، پژوهش، علوم سیاسی، آینده پژوهی.

* دانشیار علوم سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد